

INTELLEKTUAL KAMCHILIGI BO'LGAN BOLALARNING IJTIMOIIY MOSLASHUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA INKLYUZIV TA'LIMNING O'RNI

Amirsaidova Sh.M.

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti.

Oligofrenopedagogika kafedrası professori, p.f.n.

Jumanazarova M. S.

Oligofrenopedagogika мутахассислиги, 1- kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20628140>

Annotatsiya. Ushbu maqolada aqli zaif bolalarda ijtimoiy moslashuv kompetentsiyalarini rivojlantirishda inklyuziv ta'limning roli o'rganildi. ШУНИНГДЕК, ijtimoiy o'zaro ta'sir, muloqot ko'nikmalari, mustaqil yashash qobiliyatlari va jamiyatda faol ishtirok etishni rag'batlantiradigan inklyuziv ta'lim muhitini yaratish muhimligi, ijtimoiy integratsiyani енгилashtiradigan pedagogik yondashuvlar, qo'llab-quvvatlash mexanizmlari va hamkorlik amaliyotlari tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, ақли заиф бола, ijtimoiy moslashuv, ijtimoiy kompetentsiya, inklyuziv muhit, ijtimoiy integratsiya, muloqot ko'nikmalari, ta'limni qo'llab-quvvatlash.

Inklyuziv ta'lim zamonaviy dunyoda ta'lim islohotlarining eng muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Jismoniy, intellektual yoki ijtimoiy xususiyatlaridan qat'i nazar, barcha bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini ta'minlash zamonaviy ta'lim tizimlarining asosiy tamoyili sifatida tan olingan. So'nggi yillarda алоҳида ta'lim ehtiyojlari бўлган bolalar uchun ta'lim sifatini oshirish va ularning ijtimoiy integratsiyasi uchun qulay sharoitlar yaratishga katta e'tibor qaratilmoqda. Ushbu guruhlar orasida intellektual камчилиги бор bolalar alohida yordamga muhtoj, chunki ular ko'pincha muloqot, ijtimoiy o'zaro ta'sir, mustaqil qaror qabul qilish va o'zgaruvchan ijtimoiy muhitga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Shuning uchun inklyuziv ta'lim orqali ijtimoiy moslashuv kompetentsiyalarini rivojlantirish ta'lim nazariyasi va amaliyotida ustuvor masalaga aylandi.

Ijtimoiy moslashuv kompetentsiyalari shaxsning jamiyatda samarali faoliyat yuritishiga imkon beradigan ko'nikmalar, qobiliyatlar, qadriyatlar va xatti-harakatlar to'plamini anglatadi. Bu kompetentsiyalar muloqot qobiliyatlari, shaxslararo munosabatlar, hissiy tartibga solish, o'zini o'zi parvarish qilish qobiliyatlari, muammolarni hal qilish ko'nikmalari, jamoaviy ish, mas'uliyat va mustaqil yashash ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Aqli zaif bolalar uchun bunday kompetentsiyalarni egallash ta'lim faoliyatida, jamoat hayotida va kelajakdagi ish imkoniyatlarida muvaffaqiyatli ishtirok etish uchun juda muhimdir. Ijtimoiy moslashuv kompetentsiyalarini rivojlantirish nafaqat bu bolalarning hayot sifatini yaxshilaydi, balki ularning jamiyatning faol a'zolari sifatida qo'shilishini ham rag'batlantiradi.

Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi barcha bolalar individual farqlaridan qat'i nazar, bir xil ta'lim muhitida birgalikda o'qishlari kerak degan tamoyilga asoslanadi va xalqaro tashkilotlar ta'lim tengligi va ijtimoiy adolatga erishish vositasi sifatida inklyuziv ta'limning ahamiyatini doimiy ravishda ta'kidlab kelishgan. Turli mamlakatlarda o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim muassasalari aqli zaif bolalarga tengdoshlari bilan muloqot qilish, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va ijtimoiy jihatdan mos xulq-atvorni egallash uchun ko'plab imkoniyatlar yaratadi. Sinf mashg'ulotlarida, hamkorlikdagi o'quv vazifalarida va darsdan tashqari tadbirlarda kundalik ishtirok etish orqali bu bolalar umumiy ijtimoiy rivojlanishiga hissa qo'shadigan qimmatli tajribalarga ega bo'ladilar.

So'nggi yillarda O'zbekistonda amalga oshirilgan ta'lim islohotlari inklyuziv ta'limning huquqiy va institutsional asoslarini sezilarli darajada mustahkamladi. Inklyuziv ta'lim imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan milliy strategiyalar, prezident farmonlari va hukumat qarorlarining qabul qilinishi mamlakatning nogiron bolalar uchun teng huquqlarni ta'minlashga sodiqligini aks ettiradi. Ushbu islohotlar qulay ta'lim muhitini yaratish, o'qituvchilarni tayyorlash tizimlarini takomillashtirish, ixtisoslashtirilgan qo'llab-quvvatlash xizmatlarini rivojlantirish va maktablar, oilalar va jamoalar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan. Bunday tashabbuslar aqli zaif bo'lgan bolalarning ijtimoiy moslashuv qobiliyatlarini mustahkamlash uchun qulay sharoitlar yaratdi.

Aqli zaif bolalar ko'pincha kognitiv jarayonlar, НУТҚ rivojlanishi, ijtimoiy tushunish va moslashuvchan xulq-atvor bilan bog'liq qiyinchiliklarga duch kelishadi. Bu qiyinchiliklar ularning do'stlik o'rnatish, СИНФ tadbirlarida ishtirok etish va ijtimoiy vaziyatlarga munosib javob berish qobiliyatini cheklashi mumkin. An'anaviy ajratilgan ta'lim muassasalari ba'zan odatda rivojlanayotgan tengdoshlari bilan mazmunli ijtimoiy muloqot imkoniyatlarini cheklaydi. Aksincha, inklyuziv ta'lim aqli zaif bolalar ijtimoiy jihatdan qabul qilingan xatti-harakatlarni kuzatishi, taqlid qilishi va amalda qo'llashi mumkin bo'lgan tabiiy ijtimoiy muhitni yaratadi. Bir sinfda turli xil o'quvchilarning mavjudligi o'quvchilar o'rtasida ijtimoiy o'rganish va o'zaro tushunishni rag'batlantiradi.

Inklyuziv ta'limning ijtimoiy moslashuvga eng muhim hissalaridan biri bu muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishdir. Samarali muloqot ijtimoiy ishtirok etish va munosabatlarni o'rnatish uchun asosiy talabdir. Inklyuziv sinflarda aqli zaif bolalar og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqotni rag'batlantiradigan turli xil kommunikativ vaziyatlarga duch kelishadi. O'qituvchilar va tengdoshlar bilan kundalik suhbatlar so'z boyligini, НУТҚni tushunishni va ifodali muloqot ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradi. Bundan tashqari, hamkorlikdagi o'quv faoliyati faol ishtirok etishni, tinglash qobiliyatlarini va fikr, his-tuyg'ularni munosib ifoda etish qobiliyatini rivojlantiradi.

Inklyuziv ta'lim shuningdek, shaxslararo munosabatlarni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Do'stlik va tengdoshlar tomonidan qabul qilish ijtimoiy moslashuv va hissiy farovonlikning muhim tarkibiy qismlari hisoblanadi. Birgalikda o'qitish tajribalari orqali aqli zaif bolalar sinfdoshlari bilan ijobiy munosabatlarni o'rnatish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu o'zaro ta'sirlar ishonch, hamdardlik, hamkorlik va o'zaro hurmatni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, odatda o'quvchilar xilma-xillikni qadrlashni, bag'rikenglikni namoyish etishni va turli qobiliyatlarga ega shaxslarni qo'llab-quvvatlashni o'rganadilar. Natijada, inklyuziv ta'lim qabul qilish madaniyati va ijtimoiy hamjihatlikni yaratish orqali barcha ishtirokchilarga foyda keltiradi.

Ijtimoiy moslashuvning yana bir muhim jihati mustaqil yashash ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Inklyuziv ta'lim muhiti aqli zaif bolalarni kundalik vazifalarni mustaqil bajarishga, tanlov qilishga va o'z harakatlari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga undaydi. Sinf, maktab tadbirlarida va jamoatchilikka asoslangan tadbirlarda ishtirok etish o'quvchilarga muvaffaqiyatli voyaga etish uchun zarur bo'lgan amaliy hayotiy ko'nikmalarni egallashga yordam beradi. Bu tajribalar o'ziga ishonch va o'zini o'zi belgilashni kuchaytiradi, bolalarning jamiyatning yanada faol va mustaqil a'zolari bo'lishlariga imkon beradi.

Ijtimoiy moslashuv kompetentsiyalarini rivojlantirishda o'qituvchilarning roli КОТТА. Samarali inklyuziv ta'lim o'qituvchilardan ўҚУВЧИга yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar, tabaqalashtirilgan o'qitish va individual qo'llab-quvvatlash strategiyalaridan foydalanishni talab qiladi. O'qituvchilar har bir o'quvchi o'zini qadrlangan va hurmat qilingan, qo'llab-quvvatlovchi

sinf muhitini yaratishlari kerak. Ular hamkorlikdagi o'quv faoliyatini osonlashtirishi, tengdoshlar bilan muloqotni rag'batlantirishi va ijtimoiy ishtirok etish uchun imkoniyatlar yaratishi kerak. Shuning uchun aqli zaif bolalarning ta'lim natijalarini yaxshilash uchun o'qituvchilarning inklyuziv ta'limdagi kompetentsiyalarini oshirishga qaratilgan professional rivojlanish dasturlari juda muhimdir.

Oilaviy ishtirok ijtimoiy moslashuv kompetentsiyalarini rivojlantirishga ta'sir qiluvchi yana bir muhim omil hisoblanadi. Ota-onalar va vasiylar maktabda o'rganilgan ijtimoiy ko'nikmalarni mustahkamlashda va hissiy qo'llab-quvvatlashda asosiy rol o'ynaydi. Oilalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi mustahkam hamkorlik kutilgan natijalar, xulq-atvorga yo'naltirilganlik va rivojlanish maqsadlarida izchillikka hissa qo'shadi. Maktablar va oilalar birgalikda ishlaganda, aqli zaif bo'lgan bolalar turli ijtimoiy muhitlarga muvaffaqiyatli moslashish qobiliyatini oshiradigan har tomonlama yordam oladilar.

Katta yutuqlarga qaramay, inklyuziv ta'limni joriy etishga ta'sir ko'rsatadigan bir qator muammolar mavjud. Bu muammolarga o'qituvchilarni etarlicha tayyorlamaslik, ixtisoslashgan qo'llab-quvvatlash xizmatlarining cheklanganligi, ta'lim resurslarining etarli emasligi va **МУАММОГА** oid doimiy ijtimoiy stereotiplar kiradi. Ushbu to'siqlarni bartaraf etish siyosatchilar, ta'lim muassasalari, jamoalar va fuqarolik jamiyati tashkilotlarining muvofiqlashtirilgan sa'y-harakatlarini talab qiladi. Inklyuziv ta'lim siyosatini muvaffaqiyatli amalga oshirishni ta'minlash uchun infratuzilmaga, o'qituvchilarni o'qitishga, tadqiqotlarga va jamoatchilikni xabardor qilish **ТАШКИЛОТ**lariga doimiy investitsiyalar zarur.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim aqli zaif bolalar orasida ijtimoiy moslashuv kompetentsiyalarini rivojlantirishning kuchli mexanizmi bo'lib xizmat qiladi. Mazmunli ijtimoiy muloqot, hamkorlikda o'rganish va ta'lim va jamoat hayotida faol ishtirok etish uchun imkoniyatlar yaratish orqali inklyuziv ta'lim muloqot qobiliyatlarini, shaxslararo munosabatlarni, mustaqillikni va o'ziga ishonchni oshiradi. Keng qamrovli va barqaror inklyuziv ta'lim amaliyotlari orqali jamiyat har bir bola o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish va ijtimoiy hayotda to'liq ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishini ta'minlashi mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son qarori “Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida”. – Toshkent, 2021.
2. Shomaxmudova P. Maxsus va inklyuziv ta'lim. – Toshkent, 2011.
3. Muminova L.R. Inklyuziv ta'limning nazariy asoslari – Toshkent, 2017.
4. Toxtayorova Sh. Inklyuziv ta'lim.Darslik. T.:2024
5. Сагоякова Н.Ф.,Паволяева Г.А. История становления инклюзивного образования за рубежом// Вестник ХГУ им. Н.Ф. Катанова.2022 №2 (40)